

ОСОБЛИВОСТІ АНАЛІЗУ, ОБЛІКУ Й АУДИТУ ГРОШОВИХ КОШТІВ

FEATURES OF ANALYSIS, ACCOUNTING AND AUDITING OF MONEY FUNDS

УДК 657.4

Гайдаржийська О.М.

к.е.н., доцент,
завідувач кафедри фінансів, обліку
і аудиту

Національний авіаційний університет

Костюнік О.В.

к.е.н., доцент кафедри фінансів, обліку
і аудиту,

Національний авіаційний університет

Ткач Д.Ю.

студентка

Національний авіаційний університет

Розглянуто проблему аналізу, обліку та аудиту грошових коштів. Досліджена система внутрішнього контролю, зовнішнього та внутрішнього аудиту грошових коштів, проблеми, напрями та заходи його вдосконалення. Доведена необхідність приведення цілей і завдань діяльності внутрішнього аудиту у відповідність до стратегії і завдань організації.

Ключові слова: грошовий потік, зовнішній та внутрішній аудит грошових коштів, облік розрахунків, власні обігові кошти, грошова маса, дебітори, кредитори, заборгованість, зобов'язання, кредитоспроможність, фінансова стійкість.

Рассмотрена проблема анализа, учета и аудита денежных средств. Исследована система внутреннего контроля, внешнего и внутреннего аудита денежных средств, проблемы, направления и пути его совершенствования. Доказана необходимость приведения целей и задач

деятельности внутреннего аудита в соответствии со стратегией и задачами организации.

Ключевые слова: денежный поток, внешний и внутренний аудит денежных средств, учет расчетов, собственные оборотные средства, денежная масса, дебиторы, кредиторы, задолженность, обязательства, кредитоспособность, финансовая устойчивость.

The problem of the analysis, cash accounting are considered. The internal control system, external and internal audit of cash flow, problems, the direction and an action of its enhancement are researched. Need of reduction of the purposes and tasks of activities of internal audit in compliance with strategy and a task of the organization is proved.

Key words: cash flow, accounting of calculations, own current assets, money supply, debtors, creditors, debt, liabilities, creditworthiness, financial stability.

Постановка проблеми. Основною проблемою української економіки, а особливо підприємств, є дефіцит коштів для здійснення виробничої діяльності у зв'язку з їх нераціональним використанням. Тому особливої актуальності набуває аналіз, облік і аудит грошових потоків підприємства, тобто рух грошових коштів на рахунках підприємства та в касі в процесі господарської діяльності, правильна організація внутрішнього аудиту, тобто приведення цілей і завдань діяльності служби внутрішнього аудиту у відповідність зі стратегією і завданнями діяльності організації загалом, виявлення недоліків у наявній структурі процесів і засобів контролю та підвищення операційної ефективності, тобто знаходження розумного балансу між ризиками, витратами і корисним ефектом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання обліку, аналізу та аудиту грошових потоків знаходять своє відображення у працях зарубіжних і вітчизняних авторів, таких як Р.Ф. Бруханський, В.М. Костюченко, Т.В. Божидарнік, О.Я. Бардин, Ф.Ф. Бутинець, І.Б. Садовська, О.В. Лишиленко, В.М. Пархоменко С.Ф. Голов, І.А. Бланк, Н.М. Ткаченко, К.Є. Нагірська та багато інших. Незважаючи на праці цих авторів, дуже мало комплексних досліджень, присвячених обліку, аудиту й аналізу грошових потоків, вони є спірними, невизначеними і дискусійними, а методики потребують подальшого опрацювання і вдосконалення. Отже, розроблення єдиних рекомендацій щодо здійснення обліку, аудиту і аналізу грошових коштів є необхідним.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження особливостей обліку, аналізу та аудиту грошових коштів і обґрунтування необхідності

єдиного комплексу заходів з управління та аналізу грошових потоків на підприємстві.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Оскільки підприємства в процесі господарської діяльності встановлюють економічні відносини з постачальниками і покупцями, то відносини між ними оформляються договорами. Обов'язковою умовою є чітке виконання договірних зобов'язань та своєчасні розрахунки між підприємствами, тобто вчасне надходження грошових коштів, які є частиною капіталу підприємства. У поняття «грошові кошти» включають не тільки готівку, але і цінні папери, і фінансові активи, і грошові зобов'язання, а кошти трактуються як капітал.

Грошовий потік, що створюється в процесі господарської діяльності організації, характеризує собою рух грошових коштів за певний звітний період і може бути позитивним або негативним та відбувається за конкретні проміжки часу, тобто розподілений в часі, що характеризується надходженнями або відтоком грошових коштів. Необхідність систематизації грошових потоків у вітчизняній літературі визнають багато авторів. У результаті критичного аналізу різних ознак грошових потоків виділено ознаки, які повністю розкривають зміст грошових коштів і можуть бути використані для управління, тобто забезпечення фінансової рівноваги організації в процесі її господарської діяльності [1].

Отже, грошові кошти характеризують початкову та кінцеву стадії кругообігу господарських засобів, і швидкість їх руху визначається ефективністю всієї підприємницької діяльності організації.

Як правило, рух грошових коштів в організації є нерівномірним і використовуються в різні періоди

проведення фінансово-господарських операцій, інформація відіграє важливу роль в оперативному обліку і звітності та має такі особливості:

- облік ведеться самою організацією, враховує специфіку її діяльності та конкретні цілі аналізу;
- періодичність формування даних відповідає потребам в інформації для підготовки та обґрунтування рішень;
- інформація сформована за видами діяльності, за структурними підрозділами, за господарськими операціями тощо;
- дані подаються на основі первинних облікових документів, можуть мати імовірнісний характер або бути результатом оперативних аналітичних досліджень;
- об'єктом обліку є окремий управлінський напрям, що є цінною інформацією під час прогнозування грошових потоків, виходячи з можливих управлінських рішень.

Головними джерелами інформації для аналізу грошових потоків організації є такі форми бухгалтерської звітності: звіт про рух грошових коштів (форма № 3), звіт про фінансові результати (форма № 2) і бухгалтерський баланс (форма № 1).

У бухгалтерському балансі, звіті про рух грошових коштів міститься інформація про залишок грошових коштів організації на початок і на кінець звітного періоду, а в формі № 3 наводяться дані про те, скільки і з яких джерел отримано коштів і скільки і куди їх було спрямовано протягом звітного періоду. Інформація про рух грошових коштів проводиться як загалом по організації, так і в розрізі видів її діяльності: операційної, інвестиційної та фінансової. У звіті про фінансові результати наведені дані про доходи, витрати і фінансові результати діяльності організації за звітний період і аналогічний період минулого року, які формуються за принципом нарахування [2, с. 73].

Тобто дані статистичного обліку та звітності використовуються під час аналізу грошових потоків організації для більш глибокого вивчення аспектів формування поточних і майбутніх грошових потоків, для уточнення характеристики ступеня невизначеності і ризику, що формується в результаті епізодичних вибірок, спостережень, тематичних перевірок. Визначити можливі обсяги грошових потоків та їх спрямування дають змогу плановані обсяги продажу продукції, закупівля сировини і матеріалів, розрахунків з оплати праці, розрахунків із бюджетом тощо. Але саме інтуїція, ділова етика керівництва, ринкова тактика, концепція менеджменту про виробничу, комерційну та фінансову діяльність має суттєве значення під час аналізу грошових потоків організації, особливо прогнозного. Надходження грошових коштів від операційної діяльності дають змогу підприємству існувати і розвиватися, виплачувати борги та дивіденди власникам. Тобто грошові потоки опера-

ційної діяльності підприємства є визначальними, тому що підприємство не зможе здійснювати свою діяльність після повного вибуття грошових коштів. Стабільна політика організації означає сплату податків, незначну частку кредитів і позик, добрі відносини з постачальниками і покупцями, неризиковані фінансові вкладення та ін., тобто ймовірність виконання прогнозів за такої політики досить висока, а агресивна політика керівництва орієнтована на ризиковані вкладення, на залучення позикових коштів, приріст дебіторської заборгованості тощо. [3, с. 265].

Отже, збір та аналіз інформації є основою прогнозу. За результатами зовнішніх і внутрішніх аудиторських перевірок, перевірок контролюючих органів, звітів про рішення зборів акціонерів і рішення ради директорів, матеріалів листування з фінансовими і кредитними організаціями, з контрагентами тощо потрібно провести детальний аналіз діяльності підприємства для визначення концепції його політики [4].

Дуже важлива зовнішня інформація для проведення аналізу та прогнозування умов зовнішнього середовища та їх впливу на грошові потоки організації міститься в таких джерелах, як збірники нормативно-законодавчих матеріалів, газети і журнали експертно-аналітичного характеру, інтернет: величина ставки рефінансування, яка встановлюється Національним банком України, і її динаміка; величини ставок комерційних банків; величина податкових ставок, акцизів, відрахувань тощо і їх динаміка; індекс інфляції та його динаміка; курси іноземних валют і їх динаміка; особливості обчислення податків, відрахувань і т.п.; дозволені форми розрахунків між контрагентами; котирування цінних паперів на фондовому ринку; індекс цін на продукцію і ресурси; фінансовий стан контрагентів і конкурентів, а також їх можливості на ринку та інші дані. Також під час аналізу грошових потоків використовується кількісна інформація, що піддається виміру (дані бухгалтерського обліку і звітності, статистичні та нормативно-планові дані, що публікуються, індекси інфляції тощо), і якісна інформація, яку неможливо виразити конкретними показниками [5].

Тобто, зібравши всю інформацію, описують отриману з певних джерел і аналізують попередні аналітичні розрахунки, а саме історичні, до яких належить інформація, на основі якої дається оцінка сформованих грошових потоків і виявляються деякі чинники, та формують прогнозовану інформацію – це ті дані, які дають змогу розрахувати очікувані грошові потоки [6].

Для підвищення якості функціонування та обліку грошових потоків використовують процес бюджетування, планування грошових потоків, в основі якого лежить касовий метод визначення фінансових результатів, що розглядає грошові

потоки в розрізі видів діяльності, а проведення стратегічного аналізу грошових потоків здійснюють на основі розробленої методики, яка враховує вплив на організацію факторів ближнього і далекого зовнішнього середовища [7, с. 35].

На основі вищенаведеного створена методика організації обліку та аналізу грошових потоків, яка включає такі етапи:

- проведення внутрішнього аудиту грошових потоків;
- проведення їх внутрішнього аналізу;
- виявлення напрямів їх руху;
- здійснення моніторингу;
- розроблення основних елементів облікової політики для обліку грошових коштів;
- здійснення аналізу;
- планування грошових потоків і складання прогнозного балансу;
- надання супутніх аудиту послуг у сфері грошових потоків.

Оскільки грошові кошти є найбільш ліквідними, а отже, найбільш рухливими активами організації, то операції з коштами й охоплюють усі сфери діяльності, є вразливими з погляду порушень, тобто перевірка правильності обліку грошей є дуже важливою для підприємства, тому що грошові кошти – це універсальний інструмент господарської діяльності, що потребує постійного і систематичного контролю за грошовими засобами [8, с. 265].

Аудит грошових коштів – це перевірка факту наявності грошей у розпорядженні підприємства і правильності відображення їх руху в документах.

Метод взаємного контролю застосовується для контролю та дотримання порядку здійснення касових операцій, під час якого порівнюється відображення однієї касової операції в різних облікових регістрах. Для внутрішнього контролю на підприємстві дається попередня оцінка дотримання на підприємстві касової дисципліни. Аудитор на підставі попередніх перевірок та найбільш уразливих місць планує основні перевірки, визначає специфіку ведення обліку на підприємстві.

Дуже важливою під час проведення аудиту грошових коштів є оцінка синхронності надходжень і платежів. Для оцінки і розкриття реального руху грошових коштів на підприємстві, пов'язання величини отриманого фінансового результату зі станом грошових коштів слід перевірити всі напрями надходження грошових коштів, а також їх вибуття, а саме:

- 1) вибуття грошових коштів у межах операційної діяльності:
  - сплата за рахунками постачальників;
  - відрахування до фондів соціального страхування та забезпечення;
  - розрахунки з бюджетом;
  - виплата заробітної плати;
  - (вибуття) основних засобів і нематеріальних активів.

- 2) надходження – насамперед:
  - з отримання виручки від реалізації продукції;
  - аванси від покупців і замовників;
  - виконання робіт і надання послуг;
  - кредити й інвестиції будь-якого походження;
  - позареалізаційні операції;
  - надходження основних засобів і нематеріальних активів.

Оскільки стратегічний облік є найважливішим складником обліково-аналітичної системи, адже фінансова діяльність підприємства залежить від надходження коштів короткострокових і довгострокових позик і кредитів і їх вибуття у вигляді погашення заборгованості за отриманими раніше кредитами і виплати дивідендів. Отже, під час проведення аудиту необхідно враховувати особливості грошових потоків об'єкта обліку, що чинять важливий вплив на процеси оцінки, планування, проведення аудиторських процедур. Ефективність проведення аудиту залежить від чіткого визначення цілей, шляхів їх досягнення у межах розроблених плану і програми аудиту, яка являє собою певну послідовність дій, що дасть змогу підвищити якість перевірки, розробивши внутрішній стандарт аудиту, який враховував би особливості підприємства [9, с. 138].

Користь аудиту полягає в такому:

- 1) розуміння дійсного стану фінансових і господарських справ на підприємстві;
- 2) отримання незалежної оцінки ступеня достовірності інформації, яка використовується під час аналізу і планування в організації;
- 3) виявлення джерел підвищення рентабельності, втрат грошових коштів, їх розкрадань, доказів перевитрат, нецільового використання коштів;
- 4) оцінка ризиків щодо претензій податкових органів;
- 5) отримання моніторингу та ефективності системи внутрішнього контролю організації.

Під час перевірки обліку грошових коштів основними типовими порушеннями, що приводять до нижчезазначених наслідків, є:

- 1) неоприбуткування, пряме розкрадання і привласнення грошових сум, зайве списання грошей по касі, що приводить до погіршення фінансового результату;
- 2) некоректне відображення (арифметичні помилки, неправильна кореспонденція рахунків) операцій у регістрах синтетичного обліку, неоприбуткування готівкових грошових засобів, що надійшли в касу, і грошових документів, невідповідність даних бухгалтерської звітності даним синтетичного обліку, недостовірність фінансової звітності, що приводить до факту явного спотворення бухгалтерської звітності, поданої в податкові органи;
- 3) здійснення виплат заробітної плати через довірену особу без довіреності, що приводить до збитків підприємства внаслідок судових рішень;

4) відсутність договору про повну матеріальну відповідальність із касиром, що приводить до зловживання касиром довіреними грошовими коштами або помилок, які спричинили недостачі в касі;

5) підробка підписів, наявність виправлень у прибуткових і видаткових касових ордерах, відсутність виписок банку, підчищення, відсутність штампу банку про прийняття документів для обробки, документи до виписок банку подані не повністю, невідповідність даних у платіжних дорученнях даним виписки банку, що знижує ступінь прозорості;

6) витрати, вироблені в безготівковому порядку, списуються безпосередньо на рахунки витрат, минаючи рахунки розрахунків, що знижує ступінь прозорості обліку;

7) перерахування авансів і проведення інших сумнівних операцій без попереднього оформлення договору тягне за собою підвищення ризику фінансових втрат;

8) порушення порядку акредитивної форми розрахунків приводить до ризику правових наслідків, фінансових втрат.

Отже, за відсутності виправлень помилки можуть привести до зниження ефективності роботи підприємства. Практика показує, що для попередження порушень у сфері обліку грошових потоків підприємства насамперед потрібно підвищити кваліфікацію співробітників бухгалтерської служби, а також впровадити функціональну систему внутрішнього контролю та в розумних межах обмежувати повноваження бухгалтера, контролюючи розподіл фінансових потоків, тобто створення внутрішнього аудиту. Основним завданням керівництва для здійснення ефективної роботи внутрішнього аудиту є приведення цілей і завдань діяльності служби внутрішнього аудиту у відповідність зі стратегією і завданнями діяльності організації загалом, тоді служба зробить прямий внесок у поставлені цілі завдяки виявленню недоліків у наявній структурі процесів і засобів контролю. Для підвищення операційної ефективності потрібно знайти розумний баланс між ризиками, витратами і корисним ефектом. Основні цілі, функції та завдання служби:

1. Прозорість цілей, які забезпечують впевненість в ефективності системи внутрішнього контролю і бізнес-операцій для керівництва і ради директорів на підтримку стратегічних цілей.

2. Обґрунтоване поліпшення процесу управління ризиками, вдосконалення контролю.

3. Вдосконалення процесу і процедур контролю, які сприяють досягненню цілей роботи підприємства в конкретні терміни, розвиток компетенції працівників підприємства в цій сфері.

4. Є основою корпоративного управління на підприємстві.

5. Отримання оцінки системи управління ризиками щодо зон відповідальності керівництва.

6. Невпинна увага до складних бізнес-ризиків і процедур контролю організації з відображенням поточних і нових потреб підприємства.

7. Швидкі і точні результати, прийняті завдяки якісним інструментам, новітнім технологіям та професійній практиці, що дають унікальні рішення.

8. Залучення професійних кадрів зі стратегічним мисленням і потрібними технічними та особистими навичками.

9. Оцінювання діяльності з погляду обґрунтованості витрат на підставі результатів діяльності бізнесу.

10. Підвищення репутації в результаті діяльності в організації, професіоналізму та об'єктивності.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, правильно організований облік, аудит та аналіз грошових потоків забезпечить можливість отримання високого фінансового результату. Деталізовано подана інформація в розрізі всіх складників надходжень і платежів, доходів і витрат за видами діяльності полегшить аналіз і контроль за грошовими потоками та дасть змогу своєчасно виявляти відхилення фактичних даних від запланованих, а інформація, отримана в результаті аудиторської перевірки обліку грошових коштів, повинна бути використана під час прийняття управлінських рішень, отже, внутрішній аудит здатний допомогти підприємству у вирішенні завдання оптимізації бізнес-процесів. На нашу думку, за правильної організації внутрішнього аудиту, тобто приведення цілей і завдань діяльності служби внутрішнього аудиту у відповідність зі стратегією і завданнями діяльності організації загалом, виявлення недоліків у структурі процесів і засобів контролю та підвищення операційної ефективності, тобто знаходження розумного балансу між ризиками, витратами і корисним ефектом, контролю та чіткого виконання поставлених завдань в організації збільшується в разі прийняття та втілення в життя унікальних рішень, що приводять до процвітання бізнесу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» Постанова ВРУ № 996-XIV від 16.07.1999 р., зі змінами та доповненнями
2. Бруханський Р.Ф. Бухгалтерський облік: підруч. / Бруханський Р.Ф. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. 480 с.
3. Садовська І.Б., Божидарнік Т.В., Нагірська К. Є. Бухгалтерський облік: навч. посіб./ І.Б. Садовська, Т.В. Божидарнік, К.Є. Нагірська, К.: «Центр учбової літератури», 2013. 688 с.
4. Бондаренко Н.М., Таран В.В. Організація обліку і контролю грошових коштів/ Бондаренко Н.М., Таран В.В. «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит», Випуск 17, 2017. С. 229–234.

5. Гайдаржийська О.М. Костюнік О.В. к.е.н., Вишневська В.С. Готівкові розрахунки підприємств в сучасних умовах господарювання/ Гайдаржийська О.М. Костюнік О.В. к.е.н., Вишневська В.С. «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит», Випуск 17, 2017, с. 234–345.

6. Костюнік О.В., Побережна В.В. Основні проблеми організації безготівкових грошових коштів в Україні / О.В. Костюнік, В.В. Побережна, «АГРОСВІТ» № 9, 2016, с. 51–55.

7. Грабовецький Б.Є. Економічний аналіз: навчальний посібник / Б.Є. Грабовецький Вінниця: ВНТУ, 2013. 85 с.

8. Школьник І.О., Боярко І.М., Дейнека О.В. та ін. Фінансовий аналіз: навч. посіб. / І.О. Школьник, І.М. Боярко, О.В. Дейнека та ін. К: «Центр учбової літератури», 2016. 368 с.

9. Баранова А.О., Наумова Т.А., А.І. Кашперська А.І. Аудит: навчальний посібник / А.О. Баранова, Т.А. Наумова, А.І. Кашперська. Х.: ХДУХТ, 2017. 246 с.